

III.

Pünkösztkor.

1.

A létezés örök; az idő végtelen. A napok és évek, a föld naphoz való viszonyának kis tüneményei, az időben valójában nem léteznek. Csak az ember számlálja azokat s méri velök véges létét. Csak az ember írja bennök történelmét; csak ő köti egy-egy nevezetes mozzanathoz, kimagasló eseményhez emlékezetét a múltban, s csak ő bocsátja szárnyakra reményeit a bizonytalan jövőben.

És, az ember, e látszólagos véges lény, bár végtelen időben él, mégis, egy bizonyos értelemben, miként Isten, felüláll az időn. Két világban élünk; véges és végtelen találkozik bennünk. Mindegy — hogyan? mikép? . . . Akár, mint az anyag legmagasabb szülöttei, keblünkben égi szikrával; akár mint a szellemvilág legcsekélyebb csillagai vonzatra s vitetve az örök nap — Isten — által. A *fejlődés általános és folytonos*; az út határtalan; a cél — a tökéletesség — csak keresve, be nem érve . . . ott a messziségben. — Igaz, . . . a földi lét leköt, az anyag elfoglal és magához lánczol, a testiség számos követelményével az életre nehezedik . . . de mégis tőlünk függ, hogy mindezeket is csak eszkö-

zökül használjuk *egy szent lelki haladásra*, lépcsőzetül magasabb emelkedésre, s tényezőkül egy dicsőbb és boldogabb jövőre. — Csak tőlünk függ, s a kérdés az: földhöz tapadottan maradunk-e folyton, számlálgatva parányait, — vagy fölfelé emelkedünk olykor, „mint égbe szálló gondolat, kibontva lelkünk szárnyait?” — A kérdés az, bezárjuk-e szívünknek ablakát, lelkünknek tárházát, avagy kitarjuk azt, készenlétben várva az ég fuvalmára, midőn közeledik, mint zúgó szél árja?! A kérdés az, — *tétlen, némán* maradunk-e a bánat völgyein, borongva szemlélve az élet bajait, — vagy olykor szívünk lángra gyul, s életjelt ad a tűz, mit az ihletés perczein Isten ajkunkra tűz?! És hogy miként tehetjük ezt, arra ez ünnep megfelel. Meg, mert a győzelem ünnepe ez, — a győzelemé, a midőn az elnyomott igazság összetöri bilincseit s magasra emeli szentelt lobogóját; győzelemé, midőn a félenkség és gyávaság kitöröli nevét az embersziv szótárából, és az erkölcsi bátorság a nyílt mezőre lép; győzelemé, midőn a sejtelem hitté, a kétkedés bizalommmá válik, s céljára küzdve tör; — győzelemé, midőn az ég figyelmezteti a földet nagyobb csillagokra és Isten az embert magasabb elhivatásra. Győzelem ünnepe, a nap győzelméé, midőn a jézusi eszmék, ihletett ajkakon kifejezéstelve, szétáradtak s a szivekben megvalósulni kezdetek; a nap győzelméé, nemcsak mert e napon a szent könyvünk szerint ezrek keresztelkedtek meg és szülöttek újra a lélek hatása alatt szent örömmel és reménynyel nézve a jövőbe, — hanem, mert e naphoz s ennek emlékéhez csatlakozott már azóta csaknem 19 század s annak annyi milliói, résztvéve az eszmék küzdelmében, az

igazságok harczában, s áldásaiban is. — — Oh, valóban, a szentkönyvi pünköszt leírása csodásnak tünik fel, — de valjon nem teremtett-e mindig s nem teremte ma is csodákat a szeretet és a hit; nem ébreszt-e bámulatot és elragadtatást a meggyőződés és igazság önérzetes szava; nem buzdít-e lánggra az ige, az eszme, mely az emberiség szivét középen találja? — Nem mutat-e legalább megközelítő példákat a történelem? Nem volt-e minden nemzetnek, nem volt-e nekünk is nagy pünkösztünk, midőn egy gondolat villanyzott át millióknak agyán, egy érzemény dobogott fel milliók szivében; midőn az igazság magasra emelte a szabadság s testvériség szent zászlóját . . . s győzött . . . vagy . . . elbukott, de csak azért, hogy újra támadjon?! . . . Igen, lenni szokott egy-egy szent nap egy-egy pünköszt minden embernek, minden nemzetnek s a nagy emberiségnek is életében, mikor meg-megzendül az ég s zengésétől a sziv rezgésbe jó, légköre megtisztul, s lelki szemeinkel új világot látunk. Szentelje meg e napnak emlékét minden ember egyénileg, minden nemzet nemzetileg, és az emberiség őszinte barátja szentelje meg a humanitás nevében az általános haladás örömére és dicsőségére. — Azt mondják, hogy az eszmék, melyek az emberiséget elébb-élebb viszik, az időknek s koroknak szüleményei. Az meglehet; . . . vagy tán inkább egy fensőbb országból a szellemvilágból szállanak ránk alá, mint hulló csillagok, s aztán szétoszolnak szivek légkörében. De tény az, hogy minden eszmének és igazságnak szószólója vagy profétája van, ki szavával annak hangot, és a mi főbb: életével életet ad. — . . . Egy ily profétai életre emlékeztet itt minket ez az

asztal, s ez élet a nagy Mesteré, a Jézusé. Nagy emberek megelőzik s mégis túlélik korukat. Életüket méri, nem az idő az években, hanem a hatás az öröklétben; nem a mennyiség, hanem a minőség; nem a tetteknek halmaza, hanem azoknak lényege. — Így fogva fel: valóban nagy s dicső élet volt az övé, a melynek hatása most is ott hullámszik az emberiségnek örök-mozgó oceánján. Nagy hóditók dicsősége velök együtt a sirba vész, s csak a történelem őrizi meg s újítja fel olykor tanuságul a késő időknek, bizonyságul a nyers erő hóditása mulandóságának. De a kik a lélek világában, a vallás és erkölcs megszentelt mezején szívvvel lélekkel működnek, s kik itt új eszméket és igazságokat hirdetnek és valósítanak, azok hatása és szelleme él, s méltó hogy emléküket a követők felújítsák s szellemükből biztatást és erőt merítsenek. — És már, a mint tudjuk, ilyen volt ő a nagy Mester, legméltóbb a méltók között, a legnagyobb bajnok a lelki élet küzdterén, a leghivebb munkás a vallás mezején, legkiemelkedőbb az emberi tökély magaslatán. — Szükségtelen bővebben leírnom . . . ismerjük életét s annak bámulatos nagy munkáját; ismerjük jellemét s annak tisztaságát, ragyogó szép vonásait; ismerjük nagy szívét, lelkét és ezek kincseit, a melyeket ő maga szerzett s bőségesen osztogatott; ismerjük mély hitét, rendithetlen bizodalját, az Isten és emberek iránti mérhetetlen szeretetét, öndaadását, lemondását s áldozatkészségét, — és ismerjük mindezeknek végbizonyítékát: önfeláldozó halálát.

Igy tudva és ismerve őt, és így visszaemlékezve az ő példaadására — jertek, járuljunk e szent asztal-

hoz; de tegyük ezt azzal az elhatározással, hogy, mint tanítványok, mi is, őt követni s hozzá méltók lenni igyekezzünk.

Mindenekelőtt azonban imádkozzunk.

Pünköstkor.

2.

Jöjjetek én hozzám, kik megfáradtatok s megvagytok terhelve: én megnyugtatlak titeket. E felhívó szózat hangzott el egykoron a nagy Mester ajkairól az élet küzdelmeiben kifáradott s a nyugalmat hön óhajtó sokasághoz. E szózat hangzik hozzánk is, mint tanítványokhoz, az élet útain, s élénk visszhangra kél bennünk komolyabb és megszenteltebb pillanatainkban. E szózatot hallva s visszhangja által vezetve, jövünk ez asztalhoz, hogy itt fölkeressük s megtaláljuk a lélek békéjét, a szív nyugodalmát; hogy itt erősítsük az akarat-erőt, a kötelességek hatalmát, a szeretet érzelmeit, az önfeláldozó készséget, s a lelki ismeret tisztaságát és szentségét. Jövünk, hogy itt együttesen emlékezzünk, ünnepeljünk s lelkesüljünk.

Igen, mert bár ott künn az életnek közönséges mezején is olykor-olykor átérezzük s tapasztaljuk, hogy az egyetemes örök szellem által, mint a tanítványok az első pünköst ünnepén, mintegy elragadva vonzatra vitetünk; habár az életnek mélységei s küzdelmei közt is, mint sebes szél zendülése, izenetet, bátoritást, örömhirt küld néha az ég; habár olykor meg-megmozdul a hely s szent lélek által betelve, próbálunk szólni nyelveken, hirdetjük az igazságot erővel és bátorsággal; habár olykor megtelik körülünk a ház s kebelünkben tiszta fényben úszik az isten-

temploma — — de mily ritkák az ilyen esetek! mily ritkán van a szívnek ünnepe, — mily ritkán derül fel a lélek pünkösztje! — Mennyivel gyakrabban s tán mélyebben is érezzük, hogy csak gyarló kísérői vagyunk egy nagyobb csillagnak, vitetve a bujdosó föld határain; mennyivel gyakrabban érezzük, hogy csak a csüggedés, a nyugtalanság, a levertség, a szenvedés vagy a halál hervasztó szele zúg felénk, öröm helyett bánatot hordva magával; mennyivel gyakrabban érezzük, hogy nyelvünkön, lángoló szó helyett csak egy jobb-lét szomjának tüze ül; s hogy keblünk temploma, fényét elveszítve, sötét kunyhóvá változott, vagy talán éppen rommá lett, buvóhelyet adva rémes kísértetnek! Hányszor érezzük, hogy lelkünk, magasztos szárnyalásából, a melyre kiindult, az élet terhei által vonzatva, bágyadtan földre hull!?

És ily körülmények között, hányszor keresünk támaszt, nyugvó pontot, a honnan, új erőt nyerve, újra emelkedjünk!? — És mily vigasztaló meglelni azt! Mily jól esik rokon-lélekre találni, a ki e földiség vonzerején általtörve, a magasban nem széldülve, utat jelölt ég s föld között, irányt adott a léleknek!!

Ily nyugvó-pont e hely, ez asztal, és az általa keltett gondolatok és érzelmek, melyek vigasztalnak, bátorítanak, enyhítenek s fölemelnek. Ily rokon-lélek a Jézus, a nagy emberbarát, a kinek emlékét e perczenben is fölelevenítjük.

Említem-e az életet, mely alig egy pár év alatt az emberiség ezredéveinek — mert a tiszta emberiségnek — hü életét élte!? Említem-e, mily szép s dicső volt ez élet a lelki dolgokban!?

Mások is születnek nagynak; minden térnek és minden foglalkozásnak megvannak hősei. De ezek többnyire csak egyoldalúak, egy téren mozognak, az emberi tehetségeknek csak egy bizonyos részét fejtik ki és emelik fel bámulatos magaslatra. De ő, a nagy Mester, az emberi természet összes lelki tulajdonait, annak szép, jó, igaz és nemes vonásait tüntette fel és valósította, s mindezt eszményi szépségben. Ama vonásokat, melyek isteni eredetre vallanak, Isten lelkétől nyernek fényt s világosságot, és a melyek mégis minden emberrel közösek, minden emberi lélekben több-kevesebb fényben, vagy talán homályban, ott rejlenek. Ama vonásokat, melyek az embert ember-társával s Istenével — mint mennyei jó Atyával — összekötik, és a melyek az ember végcélját, rendeltetését nem csupán e földi élet határait szoritják, hanem az örökkévalóságba, a végtelenségbe is átviszik. Ezeket tüntette fel ő, — megvalósítva az igazi ember-eszményt, megjelölve az igaz életnek módját és útait, melyek jelenünkben földi menyországot, a jövőben halhatatlanságot biztosítani képesek. — És valóban, mily szép volt az ő élete. Eszmékért élt, és mégis gyakorlati volt. Álmodott, s mégis ébren volt. Eszmékben élt, »mik zengő sorokban Mozdulnak önként; mint éber madár, mely Éjente dall, s sötétes néma árnyal Borítja énekét.« Eszmékben élt, leolvasva az eseményekből, a kültermészetből és annak működéséből az örök élő ész nagy gondolatait, célját, akaratát, — s a hová tisztán belátott, az ember-szív mélyéből felhozva egy jobb s szentebb élet vágyait, ohajtásait. Eszmékben élt, nemcsak, hanem eszméket élt, testesített. Élete munka volt a jelige alatt: *az én Atyám mindig munkálkodik s én is munkálkodom*; a szeretet élete volt, mely

szétáradt boldogítani a rokon-emberiséget; a hité, mely Istenéhez emelkedett; a bizalomé, a mely meg nem rendült; a reménységé, mely el nem csüggedet; a lemondásé, a mely mindig remélt; az igazságé, mely sohasem ingadozott; a részvété, a szánakozásé és jóltevésé, mely csak önmagáról, de másokról soha meg nem feledkezett. De ki tudná leírni e szép életet, mely bebizonyítá, hogy az életnek érdeme, méltósága és nagysága nem az évek számától függ, s nem is csupán a munkától, a melyet végeztünk, hanem a lélektől, melyet munkáinkba átöntöttünk! Ki tudná leírni e nagy életet és a halált, mely amazt még nagyobbá s dicsőbbé tette! Nem, ez életet nem rajzolni, de élni kell. Az önérzet s lelkesültség magaslatán ő méltán mondhatá: *én vagyok az út, az igazság és az élet.* Kövessük ez utat, keressük ez igazságot, merítsünk e nagy életből, a mely minél tovább merítettik, annál bővebb, annál szebb lesz.

Jöjjünk hozzá, életünknek minden körülményei közt. Jöjjünk hozzá, hogy ha csüggedezünk, s példadadásából merítsünk bizalmat s új erőt. Jöjjünk hozzá, ha szivünk hánykodik: s keressünk önála békét és nyugalmat. Jöjjünk hozzá, ha szenvedünk, s tanuljuk meg, hogy a legkomolyabb életekben is vannak borús napok, midőn sem nap, sem hold, sem csillagok nem vetnek fénysugárt nehéz ösvényünkre, — de a ki hű s alázatos, az a mult emlékeiből s a jövő reményeiből boruban is táplálkozik. Jöjjünk hozzá, ha bánkodunk s tanuljuk meg, hogy bár olykor hosszú-hosszú *néma* perczek vannak lelkünk világában az óra ütése közt — de e mély némaságban is jelen van az Isten és foly a lélek munkája, s ki igazán hiszen és igazán bizik: »azt az óraiütés, a hasadó hajnal éberén találja.«

Jöjjünk hozzá az emlékezetben, jöjjünk ide a szeretet asztalához Istenben helyezett hittel, ember-szeretettel, mély hálaérzettel, és azzal a nemes elhatározással, hogy mi nagy Mesterünk példáját követni, az ő szellemében élni, járni s cselekedni mindenkoron igyekezünk. Jöjjünk ide Isten szent lelkének ihletésétől vezetve, mint egykor a tanítványok, őszinte egyetértéssel, valódi lelkesedéssel, bizonyítva, hogy mi Mesterünkért, vallásunkért, embertársainkért, egyházunkért és hazánkért tenni és áldozni, lelkesülni és küzdeni mindenkoron készek vagyunk.

Ily érzelmek és gondolatok közt, ily lelkesüléssel és elhatározással járuljunk e szt. asztalhoz, a melynek hogy méltóbb vendégei legyünk, imádkozzunk.

Pünkösztkor.

3.

Ott valánk a nagy ünnepen; gondolatainkban visszaszálltunk az első pünkösstre és annak történetére, a mely egy új világ ösvényét nyitá meg, egy új és magasabb élet hajnalának jósló sugarait szórá az emberiségnek borult égboltjára. Láttuk a tanítványokat egy szent kiindulás előérzetében, egy ösztönző benső szózat sugalmában, egy tettekre hívó lélek hánykodása közben elmélkedve imádkozni, — és láttuk, hogy az ihletés, Mely a szív erét lükteti, »Szállott lelkükre mint az áldás, Mely a könyörgést követi;« És hallottuk a szélzúgást, Mely után az áram kitör És megújul fuvallatán, A tikkadó bágyadt légkör; Majd ama lelki zendülést, Melytől a gondolat fakad, »Mint felhőből nyári zápor, Vagy mint szemből a könnypatak.« — És

láttuk, hogy miként álltak elő, beszélve a hatás alatt, hirdelve amaz örök Lélek egyetemességét, a ki kitölt önmagából minden testre; a ki ihlet minden lelket; az igazság és szabadság ugyanazon vágyát, érzetét kelti fel minden szivben, a mely kitarul előtte. Láttuk, tudjuk, mint gyujtott az eszme, mikép terjedt a rokon lelkekbe, mikép lelkesültek, emelkedtek, s az emelkedettség e pillanatában mikép tértek s keresztelkedtek meg többen mint 3000-en nemcsak vizzel, hanem tüzzel, szent lélekkel. Láttuk, tudjuk, mikép öltött alakot az ige a történelem folyamán, mikép áradott szét az új vallásirány, mikép ütközött meg itt és amott ama második természet a megszokás, a régihez ragaszkodás ódon emlékein, mohosult bástyáin; tudjuk, mikép küzdött és küzd ma is az előítélet, a babona és önérdek hatalmai ellen; mikép vész el olykor útja a világi önzés, a közöny és lelketlenség posványában; mikép zavarja meg tisztaságát az álszenteskedők ravaszsága; és mikép homályosul el eredeti fénye és világossága a sötétség barátai által mesterségesen terjesztett ködben és tudatlanságban! — Tudjuk mind ezt és látjuk napjainkban is. De azért az eszmék a melyeknek igazsága örök, melyek az emberi természet lényegéből folynak — az eszmék élnek s meg nem halnak soha. Isten, a ki a külmindenségben folyton tovább-tovább realizálja gondolatait és kifejezi azokat a szépség és a rend összhangzó működésében, — ő küldi el amaz örök eszméket is, melyek nyomán az emberiség halad emelkedik, az ő gondolataiból állnak elő és azokból táplálkozva hatnak és élnek ezek is. — Ily örök eszméket hirdetett Jézus is. Az ember történelmében a haladás

és fejlődés folytán sok oly mozzanattal, eseménynyel találkozunk, melyek új korszakot, új irányt jelölnek, de egy sincs oly fontos, oly kiemelkedő s oly örök időkre szóló, mint a ker. vallás megalapulása; s ama nagyok között, kik az ily korszakok megindításában, az ily mozzanatok létrejövésében szóval, tettel, értelemmel, gondolattal közrehatottak és kiknek nevéhez az új irány csatolva van: ezek között egy sincs nagyobb, magasabb és dicsőbb, mint ama nagy Mester, Jézus. Mialatt más mozgalmaknál s alakulásoknál az eszmét mintegy az idők szülik és annak dicsőségében rendesen többen osztognak: itt az egész ker. vallás, annak 18 és félszázados történelme a Jézushoz van csatolva, tőle indul, körülötte, benne és általa azaz az ő szellemében él, hat és működik. Maguk a pünkössti tanítványok is csak a *názárethi Jézust, ama férfit*, hirdetik, kit Isten megbizonyított Krisztusnak lenni. Pál a nagy Apostol szerint is: *más alapot senki se tehet le azon kívül, a mely letéve van, s a mely Jézus Krisztus; de vigyázzon kiki, miképp épít arra.* — És valjon miért igaz ez; valjon miért oly központ ő, melyből az egész ker. világ kiindul és szétágazik; miért és mennyiben egy oly tekintély ő, melyhez ragaszkodni, melyen csüngeni tartozunk s csalódás nélkül csünghetünk; miért oly alap ő, melyen bizton megállhatunk s melyre bátran építhetünk? — Erre a felelet nem valamely csodás isteni működés — a mint ezt a többi egyházak állítják; nem, mintha valamely természetfölötti erő, valamely rendkívüli isteni hatalom lett volna átadva neki; nem mintha az isten maga szállott volna alá benne — ily felfogás a mythológiák primitív korába tartozik; s még kevésbé, mintha ő az Istenség-

nek egy második személye lenne, ki eljött, hogy vér-áldozat legyen s ez által az Atyát az emberek iránt kiengesztelje, — oh, nem, mindez ellenkezik a józan észszel s az ember erkölcsi érzelmeivel; — nem, hanem egy méltó tekintély ő, egy rendithetetlen alap ő azért, mert ő a maga is az emberi természet alapján állott, ennek lényegét, alkotó elemeit, isteni részeit vizsgálta, tanulmányozta s mélyreható lelkével az ember és ember s az Isten és ember közötti viszonyt belátva, az élet valódi mibenlétét, célját, a nemesebb vágyakat és érzelmeket fölismerve s átérezve — — ezekből indult ki, ezekre alapítá tanításait, elveit, ezekből alkotá magasztos eszméit, melyek épen ezért, maradandók, örökök és elévülhetlenek. — Sőt ennél is többet tett; ez eszméket ő nemcsak vallotta, hirdette, hanem a mi legfőbb: élte, életével azoknak igazságát bebizonyította, szépségét valósította, láthatóvá tette; küzdött és harczolt mellettük, és a mi legdicsőbb: meghalni is kész volt s meg is halt érettük. Ezért nagy ő, ezért egyetlen ő, mert életében magát a humanitást realizálta, és így egy oly példát adott, melyet méltán követhetünk, oly utat mutatott, a melyen bizton járhatunk.

Jertek tehát ez asztalnál, e komoly pillanatban térjünk vissza mi is, mint a pünkösti tanítványok, Mesterünkhöz; térjünk vissza ama nemes és tiszta forráshoz, melyből az örök élet eszméi, az igazság a szabadság és az emberi méltóság nagy gondolatai szétáradnak. Jertek s emlékezzünk! Gondoljuk el az ő hitét és bizalmát, melylyel a megpróbáltatások az üldöztetések és szenvedések között is ő, a bánatok embere, a mennyei Atyához tántorithatlanul ragaszkodott; gondoljuk el szeretetét, a melylyel ő, kinek olykor nem volt hová

fejét lehajtani, áldásaiba ölelte a rokon embervilágot; hűségét és kitartását a jóban, az igazságban, a melyet meg nem rendített az előrelátott kereszt, az elítéltetés, a sötét Golgota s a kegyetlen halál kinja. Gondoljuk el amaz életszabályokat, mély vallásos erkölcsi eszméket, miket hátrahagyott szent örökség gyanánt s melyeknek követésében a lelki boldogság utait írta le az ember számára. Gondoljuk el mindezeket, s aztán a saját lefolyt életünket is; vizsgáljuk meg, voltunk-e hű tanítványok, lelkesültünk-e és hirdettük-e a meggyőződés erejével ama szép igazságokat, melyeknek szózata olykor lelkünkben megzendült; megállottunk-e küzdve kitartással a kötelességek mezején, áldoztunk-e tiszta szívvel és lélekkel a szeretet oltárain? — — s ha e kérdésekre, a mi valószínű, csak tagadó feleletet kapunk; ha a történelem és az élet pünköstjei szélzugása nyomtalanul haladott el lelkünk felett: akkor itt ez alkalommal, bűnünket megbánva, tegyünk szent fogadást, hogy jövőben az Istennek lelkünkben nyilvánuló szózatára mind jobban figyelünk, az igaz jézusi vallás eszméit mind hivebben éljük, valósítjuk, — és ez által Mesterünknek mind méltóbb tanítványai lenni igyekezzünk.

Ily emlékezéssel, ily gondolatokkal és ily elhatározással stb.

Pünköstkor.

4.

Ha ti megmaradtok az én beszédemben, bizonyára az én tanítványaim lesztek. És megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká teszi titeket. (Ján. 8. 31.)

A nagy Mester e szavai, a melyeket egykor hallgatóihoz intézett, mély jelentőséget, örök igazságot

foglalnak magokban; igazságot, mely mellett bizonyít a keresztény vallás 19 évszázados történelme, és bizonyítanak a saját lelki tapasztalataink is. *Hogyha megmaradtok az én beszédemben, bizonyára a tanítványaim lesztek.* Ez tehát a tanítványiség feltétele, ez annak ismertető jegye és bizonyítéka, t. i. megmaradni az ő beszédében. S valjon mi az ő beszéde? Az lélek és élet. A szeretettől dobogó tiszta szívnek önként jövő kifolyása; a hitben és bizalomban a menyei Atyához emelkedett léleknek őszinte kijelentése. Emberi természetének istenies mélységéből az égi ihletés titkos sugarától megérintve, eszméi önként támadnak és szállnak szét mint hulló csillagok, hogy az emberszívek légkörébe bevegylve hassanak, intsenek, buzdítsanak és lelkesítsenek. Beszédei pünkösti jelenség gyanánt törnek elé itt és amott ma is, ezeket indítva olykor, hogy jöjjenek ama nagy keresztelőre, mely történik tüzzel s szent lélekkel. Beszédei, melyeket az evangéliumból olvashatunk, bizonyítják ma is az általok egykor elragadott hallgatóság önkéntelen megjegyzését: *soha ember így nem szólott*; bizonyítják, hogy valóban evangéliumot — égi örömmizenetet — hozott s hirdetett ő a küzdő emberiségnek. Mert valjon nem örömmizenet-e a tanítás, hogy Isten nem egy szeszélyes, haragos és boszuálló uralkodó, hanem egy menyei jó Atya, kinek mindannyian gyermekei és így egymás testvérei vagyunk?! Nem örömmizenet-e a tanítás, hogy a szertartások, külsőségek, áldozatok, dogmák mind hiábavalók, sőt félrevezetőek és veszélyesek, mert az *Isten lélek, és eljő az idő, midőn az igaz imádók imádják az Atyát lélekben és igazságban!*? Nem örömmizenet-e hallani, hogy minden lélek az Istené, és ő nem engedi, hogy közülök csak egy is elveszzen, hanem ha egy

eltévedett, miként a jó pásztor, utána megy mignem megtalálja, megtéríti, és haza viszi örömmel?! Nem evangelium-e tudni, hogy az összes törvény benne foglaltatik e két nagy parancsolatban: *Szeressed az Istent teljes szivedből, lelkedből, — és, szeressed felebarátodat, mint önmagadat!*? Nem örömmizenet-e hallani, sőt érezni és tapasztalni is a hegyi beszédnek szép igazságait, t. i. hogy a boldogság nem külső eszközöktől függ, nem a gazdagság, a rang, az állás, vagy a hatalom birtoklásában áll, hanem a lelki dolgokban, s ép ezért boldogok a szomorkodók, a szelidek, az irgalmasok, a békeségszerzők, s a kik türenek és szenvednek az igazságért, mert ezeké a mennyek országa, és boldogok a *tiszta szívűek, mert ők az Istent meglátják.* — Nem föl-emelő, vigasztaló és biztató izenet-e a tanítás, — hogy van jövő élet, van halhatatlanság egy magasabb létben, mert a *menyeei Atyának házában sok hajlékok vannak!*? — Ezek és ilyenek az ő beszédei, melyekben meg kell maradnunk. De jól jegyeztük meg, e beszédeket csak ismerni s hangoztatni még nem tanítványiség. Nem! mert e beszédeket ő nemcsak szóval és szájjal hirdette, hanem élte, életével felmutatta, bebizonyította; s ép ezért az ő beszéde *lélek és élet.* Ebben kell hát megmaradnunk, hogy tanítványoknak bizonyuljunk, t. i. az ő lelkében és életében. A puszta ismeret önmagában senkit jóvá nem tesz, a szenvedőleges tudás senkit se boldogít. Csak az igék, a melyek testesülésre, csak az eszmék, a melyek valósulásra törekednek, csak az elvek, melyek tényleges életben nyilvánulnak: csak ezek hatnak valóban, csak ezek mozgatják az embervilágot, csak ezek eszközlik a haladást és továbbfejlődést; csak ezek vezetnek újabb és magasabb elvekre, eszmékre, ezek vezetnek szen-

tebb és istenibb igazságokra, melyek — a Mester szavai szerint — szabadokká tesznek minket, mert széttörök a lelki szolgaság bilincseit, eloszlatják a babona és tudatlanság homályát s új világosságot árasztanak a gondolat, a szív és a lélek országában. — Megmaradni tehát Mesterünknek beszédében vagyis tanítványai lenni annyi, mint az ő példáját követni, az ő életét élni, az ő szellemében járni, gondolkozni, érezni és cselekedni. Hirdetni az Istent, mint menyei Atyát, szóval, — de ugyanekkor az engedelmisségben az alázatosságban és szeretetben Isten igaz gyermekének bizonyulni; hirdetni az ember-szeretetet és testvériséget szóval, de ugyanekkor tényleg helyről-helyre járni *jóttévén, gyógyítván, vigasztalván, fölemelvén* s lelkesítvén mindazokat, kik ezt szükségelik; hirdetni, hogy a gazdagok a saját önzésük miatt nehezen mennek be a menyeknek országába, — de ugyanekkor érezni, hogy az ember fiának nincsen hová fejét hajtania, és az emberfia mégis menyországot hord magába s épít maga körül; megbocsátani a megtérő bünösöknek e szavakkal: *eredj el, és többé ne vétkezzél*, — de ugyanekkor tényleg oly életet élni, melyben bűn nem találtatott, mely az erény, az igazság és szeretet utjáról le nem tért; kiüzni a pénzváltókat s árusokat a templomból, mert megvagyon írva, az én házam imádságnak háza, — ámde ugyanakkor bebizonyítani, hogy minden emberi lélek az Isten temploma és minden tiszta szív az ő jelenlétének oltára, az ő lakásának helye; szembeszállni az irástudókkal és a farizeusokkal, megdorgálva őket mint képmutatókat, kik megadják ugyan a tizedet, de elhanyagolják az igazságszolgáltatást, az irgalmasságot és az emberszeretetet, — feljajdulni Jeruzsálem felett, mely megöli a profétákat

és megkövezi azokat, a kik hozzá bocsáttatnak, — — ámde ugyanekkor készen lenni a kínos halálra, mely bekövetkezik, s a keresztre, a mely el nem marad: — — im ez az a jézusi lélek, a melyben járnunk kell, im ez az a jézusi élet, a melyet élnünk kell, ha a tanítványi nevet valóban kiérdemelni és birni akarjuk.

Erre int és erre figyelmeztet minket ez asztal is, afiai! Jertek azért, s e gondolatokkal, e visszaemlékezéssel s ugyanekkor érdemtelen s gyarló tanítványiságunk érzetével, de mégis azzal az erős elhatározással, hogy Mesterünk beszédében, vagyis az ő szellemében élni s megmaradni igyekezni fogunk, — jertek és járuljunk a szeretet és emlékezet asztalához.

Pünköstkor.

5.

(Confirmatioval egybekötve.)

Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam. E szavakban felelt a nagy Mester a tanítványoknak, midőn kérdést tettek az út felől, hová menendő volt, és jelezték, hogy nem ismerik ez utat. Merész és hatalmas szavak, melyeket csak oly ember mondhat el, a ki a tiszta önérzet és lelki öntudat kiváló magaslatára emelkedett; csak oly ember, a ki érzi elhivatása szentségét, az emberi természetnek isteniességét, érzi s lelki szemeivel látja az Isten akaratának irányát, törvényeinek örök működését s látni véli a végtelenségben a célt, az isteni tökélyt. Csak oly ember mondhatja e szavakat el, ki a zsenge kor hajnalán egykor a templomban a magasabb öntudatra ébredt lélek erejével így szól-

hatott: *nem tudjátok-e, hogy nekem azokban kell foglalatostkodnom, melyek az én Atyámnak dolgai*; csak az, a ki e jelige alatt élve, küzdve és harczolva, érezi, hogy hű volt önmagához, hű volt Istenéhez s rendeltetéséhez; csak az, a ki a végpontnál életének *folyamára* visszanezve, s ugyanekkor önönmagába tekintve, szivének tisztaságában, lelkiismerete békéjében megtörve és viaszasugározza látja az egek világosságát, a mennyei Atyja örömét és dicsőségét.

Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam... merész és hatalmas szavak! Nem csoda, ha a tanítványok nem értették, ha magyarázatra magyarázatot kívántak, s ha egyikök Filep végül így szólt: *Mutasd meg nekünk az Atyát, és ez elég nekünk.* (Ján. 14.)

Mutasd meg nekünk az Atyát!.. mily régi ohajtás, mily régi kérés ez! Mióta az ember öntudatra és isten-érzetre ébredt, mióta gondolatait künn a végtelenségbe, benn az emberi természet mélységeibe bocsátja: — azóta szüntelen ismételte az óhajtást: *Mutasd meg nekünk az Atyát,* — szüntelen Istent keresett, szemekkel akarta látni a láthatatlant, kézzel fogni a megfoghatatlant. Kereste őt maga körül a hegyek csúcsain, a völgyek mélyében, a források mellett, a folyamok mentén, erdőn, mezőn, ligeteken, szárazon, tengeren s az egek szép boltozatán, — — és visszajött a válaszsza, hogy ott vannak nyomdokai, ott láthatók gondolatainak valóságai, ott van kifejezve hatalmas és bölcsesége a rendben, törvényben, összhangban, szépségben, — de ő maga nem látható, mert elrejté magát emberi szemek előtt. — Igen, és im, Jézus előtt is felhangzik a régi ohajtás: *mutasd meg nekünk az Atyát!* — de a válasz, melyet a Mester ad, még meré-

szebb s első pillanatban megdöbbenőbb: *Filep, a ki engemet lát, az látja az Atyát...* Avagy, *nem hiszed-e, hogy én az Atyában vagyok, és az Atya énbennem van, — de az Atya nagyobb mint én.* — A tanítvány nem értette, az egyház félreértette. Pedig nincs más mondva, mint Pál apostolnak eme szavaiban: Isten nincsen messze miközülünk senkitől sem, *mert ő benne vagyunk, élünk és mozgunk, s az ő sarjadékai, gyermekei vagyunk.* A tanítvány nem értette, az egyház félreértette. De eljő az idő s talán már itt vagyon, midőn átérezzük és megértjük, hogy a lelki dolgok csak lelki szemekkel láttathatnak s lelki tapasztalatokkal sajátíthatók el; eljő az idő, a midőn belátjuk, mert tapasztaltuk, hogy a nagy Mester szavai teljesen természetesek; eljő az idő, midőn belátjuk, és átérezzük, hogy ő nem mint az Istenség egyik egyenlő személye, hanem mint valódi ember, az emberi természet isteni képességeinek, isteni eredetének s rendeltetésének érzetében s méltán mondá a szavakat: *a ki engemet lát, az látja az Atyát;* — nem mintha *kettős* természete lett volna, némely dogmák szerint, hanem mert *egy* természete volt, és ez — miként mindnyájunkban — lényegileg valódi emberi, azaz *isteni* volt. Eljő az idő, midőn Istent nemcsak a multakban s nemcsak künn a mindenségben keressük s kutatjuk lépésről lépésre nyomozva, — hanem a jelenben lelkünk világában, önmagunkban keressük és találjuk meg, tudva és érezve, hogy a lélek mindnyájunkban az Isten temploma s abban a lelkiismeret az ő hirdetője és kijelentője. Eljő az idő, midőn elismerjük, mert tapasztaltuk, a szavaknak igazságát: *Ki szeretetben lakozik, Istenben lakozik, s az Isten őbenne.* Eljő az idő, midőn az ember nem lesz a *bűn* fia, az *átok* gyermeke, hanem a *rom-*

lottság posványából, melybe az egyházak sülyesztették, szabadulva, érezni fogja, hogy ő a teremtés koronája, gyermeke Istennek, ki őt a maga képére és hasonlóságára teremtette; érezni fogja a saját méltóságát, annak isteni jogait, — de ugyanekkor kötelességeit is.

E méltóság érzetében, e kötelességek teljesítésének tiszta tudatában mondá Jézus: *én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanem ha általam*; — s ebben a Mesternek igaza van. Igaza nemcsak az őt valló, de csupán névleg követő keresztényekre nézve, hanem ama sokkal több milliókra nézve is, kik felőle soha se hallottak, kik az ő evangéliumát sohasem olvasták. Azok is, épen úgy mint mi, csak általa — vagyis csak azon az uton, melyen ő járt, csak amaz igazság alapján, melyet ő hirdetett, csak oly élet által, melyet ő élt — mehetnek a mennyei Atyához, — de ez uton e szellemben ők is *biztosan* mehetnek s mennek. — De mennyivel biztosabb lehet az utazás ránk keresztényekre nézve, kik Jézusban útmutatót, példányképet, irány-adót, birunk, s kik az ő tanításait, elveit, igazságait s bámulatos szép életét ismerjük és tudjuk. És a keresztények közt is mennyivel biztosabb ez az út ránk unitáriusokra nézve, kik benne nem tökéletes Istent, hanem egy lehetőleg tökéletes embert látunk, a ki maga törekedett a tökélyre s nagy küzdelmek árán nyerte meg azt; a ki maga nem végső cél, hanem út és eszköz, irányadó és vezető a cél felé, Isten felé; embert látunk benne, a ki vérünkben való vér, szivünkben való sziv, lelkünkben való lélek, isteniességünkben való Isten fia; embert látunk benne, ki egykor *mint gyermek* játszott Názáret porában, futkározott, bámult, szemlélődött a hegyeken és völgyeken, gondolkozott,

figyelt, eszmélt a zsinagogában, — érzett és megilletődött a nép nyomora látásán s boldogtalanságán; — aztán ez érzelmeket mélyebbitve, nemesbitve, — e gondolatokat szélesbítve, eszméit s elveit megérlelve, igazságairól meggyőződve, *mint férfi*, föllépett erős elhatározással és a mennyei Atyában helyezett rendületlen bizalommal; föllépett, hogy boldogítsa szenvedő embertársait, hogy terjeszsze köztük, mit ő már megtalált, az Isten országát; föllépett, és szeretettel jártkelt, fáradozott, tanított, vigasztalt, gyógyított, s mint minden nagy, minden szent és igaz — a világi önzés, irigység és féltékenység által üldözőbe véve — szenvedett és meghalt; meghalt, de csak azért, hogy eszméi és igazságai annál biztosabban győzedelmet arassanak; meghalt de csak azért, hogy ő maga ott fenn és szelleme itt lenn annál biztosabban föltámadjon és örökké éljen. — Ez és ilyen a mi Krisztusunk, kit mint ilyent mi is követhetünk, s épen azért mondjuk, látjuk, hogy általa vagyis az ő útján a mennyei Atya felé biztosabb és közvetlenebb a mi utazásunk.

Biztosabb, de *nehezebb* is. Nehezebb, mert nem akarunk lemondani emberi méltóságunkról, a *szabadságról* és a lelki *felelőség érzetéről*, melylyel megáldatánk. Nehezebb, mert a mi Istenünk a szeretet, az igazság és világosság — s ezekben a végtelen tökéletesség Istenne, ki nem lehet részrehajló, nem lehet személyválóató, nem osztogathat különleges kegyeket, nem adhat rendkívüli kedvezményeket és kiváltságokat. Nehezebb, mert tudjuk és érezzük, hogy önmagunknak kell ugyanazt a hitet, bizodalmat, szeretetet, engedelmességet, alázatosságot, önmegtagadást és önfeláldozó készséget felmutatnunk, melyeket a Mester felmutatott; magunknak kell ugyanazon eré-

nyeket és életet gyakorolnunk, melyeket ő gyakorolt és élt, ha akarjuk, hogy általa az Atyához menjünk.

Nehezebb, de ne féljeteK, mert boldogítóbb is. Avagy van-e, a ki ne érezte és ne tapasztalta volna, hogy nincsen édesebb kenyér, mint a melyet mi magunk szereztünk; nincsen édesebb jutalom, mint a melyet mi magunk kiérdemeltünk; nincsen tisztább s szentebb lelki öröm, mint a melyet kötelességeink teljesítésének érzete nyújt; nincsen boldogítóbb benső béke, mint a melyet Isten lelkiismeretünk szózatában e szavakkal áraszt reánk: *jól vagyon jó és hű szolgám, te hű voltál a kevesen, én többre bizlak ezután.* — Biztosabb hát és nehezebb a mi utunk, — de boldogítóbb is, és e boldogságot senki tőlünk el nem veszi, sőt Istenünk az ő lelki örömeivel többről többre gyarapítja, öregbiti. Ez volt a nagy Mester útja; ez volt az ő dicsősége, boldogsága — s csak ez lehet a mienk is.

És most felhivlak afiai, hogy ezen gondolatokkal, az ezekből támadható érzelmekkel és erős elhatározással járuljatok a szeretet s emlékezet asztalához.

Járuljatok ide ti is, kedves növendékek, kiket a keresztség a nagy Mester követői közé már besorozott volt ugyan, de a kik csak most jutottatok el oda, hogy a tanítványi seregnek öntudatosan gondolkozó és érező tagjai közé valóban beléphessetek. Most álltok azon a ponton, hogy Istenről tisztább fogalmat alkotva, kijelenthetitek, hogy ti benne immár tudatosan hisztek, s neki a mennyei jó Atyának minden körülmények között méltó gyermekei lenni igyekeztek. Most álltok azon a ponton, hogy a Jézus eszméit, elveit, tanításait és életét megismerve és megértve: *az ő példája köve-*

tésére szent fogadást tehessetek, s ezt — egyházi szokásaink szerint — ez emlékeztető jelek vétele által külsőleg is kinyilvánítsátok, megerősítsétek. — Hogy ezt tehessétek, s bebizonyítsátok, hogy ti az Egyetlenegy Istent az Atyát hívó és valló, a szív és ész, a szeretet és világosság vallását, a gondolat és lelkiismeret szabadságát hirdető, és az igazságot egész a végtelenségig kereső keresztény unitárius egyháznak méltó tagjai, rendithetlen hivei kívántok lenni: *mindenek előtt tegyetek itt hitetekről nyílt vallomást* s feleljetek ama kérdéseimre, melyek szent vallásunk főelveit és alapigazságait foglalják magukban s melyek előttetek is már ismeretesek.

Hiszitek-e az egyetlenegy Istent, az Atyát, ki végtelen és mindenütt jelenlevő hatalmával a mindenséget, szeretetével az emberiséget átölelve tartja, vezeti és igazgatja, — ki Lélek és így lélekben és igazságban imádandó?! Hiszitek-e Őt?

Hiszitek-e az ember Jézus Krisztust, ki az emberiségnek legnagyobb profétája, a vallásnak, az erkölcsiségnek, az isten- és emberszeretetnek legkiválóbb hirdetője, a tiszta humanitásnak valódi példányképe volt, s kit mint Mesterünket és utmutatónkat követni tartozunk? — Hiszitek-e őt?

Hiszitek-e, hogy a szent Lélek nem egyéb, mint Istennek kiható, ihlető, erősítő és lelkesítő ereje, mely bennünk is munkálkodik, s melyet a szent könyv szerint is, Isten kitölt mindenkire, ad és ajándékoz mindenkinek, kik igazán óhajtják és kérik? Hiszitek-e ezt?

Hiszitek-e, hogy az ember ártatlanságban születik, hogy öntudattal, szabad akarattal és lelkiismerettel

bir, s épen ezért tetteiért, életeért személyes felelőséggel tartozik?! Hiszitek-e ezt?

Hiszitek-e, hogy az emberi lélek, a testi halál után is, a fejlődés és tökéletesedés végtelen ösvényén — mint ezt a gondolkozás törvényei követelik s vágyaink sugallják, — utját tovább folytatva él, halad, munkálkodik, bizik, szeret, remél, — vagy röviden szólva, hiszitek-e a halhatatlanságot és örök életet? — Hiszitek-e ezt?

És most, kérdem, készek vagytok-e e hitben, melyről vallomást tevétek, élni, gondolkozni, érezni és cselekedni?

E hitben élve, készek vagytok-e egyházunknak s ugyanekkor a hazának, a nemzetnek, a családnak, a társadalomnak, az emberiségnek méltó tagjai, hű, igaz és buzgó fiai és leányai lenni?

Végül, készek vagytok-e *ezen hiteteket* és elhatározásokat a Jézus szép életére s halálára emlékeztető jelek — a kenyér és a bor — vétele által is bebizonyítani, megerősíteni?!

Ez ünnepélyes nyilatkozatok után — mely vajha mint boldogító, fölemelő s lelkesítő égi zene hangoznék sziveitekben az élet utain — most már örömmel bocsátlak az Ur asztalához, örömmel fogadunk mint hajdan az apostolok, a *szentek társaságába*, mert meg vagytok keresztelve már nem csupán vízzel, hanem tüzzel, szent lélekkel.

Hogy azonban ezen eljárásunk minél méltóbb legyen: jertek mindannyian — imádkozzunk.

Mennyei jó Atyánk, Istenünk! Itt ez ünnepélyes pillanatban, mielőtt az emlékezet szt. asztalához járul-

nánk, hozzád emeljük szívünket, lelkünket, érzelmeinket és gondolatainkat, — hozzád imádkozunk. — Tudjuk, hogy végtelen a bölcsesség, mely által vezérelsz; érezzük, hogy örök és kifogyhatatlan a szeretet, mely által megtartasz. Tudjuk, hogy e bölcsesség küld újabb sugarakat, új világosságot életünk utain; érezzük, hogy e szeretet támaszt nagy lelkeket, vezérszellemeket, — ez derít fel megszentelt perczeket, lelkesítő pünköstököt haladásunk ösvényein. — De érezzük azt is, Atyánk, hogy nem mindig járunk e világosságban, nem mindig követjük e szeretet atyai intését. Érezzük és tudjuk, hogy mily gyakran tévelyegtünk, hogy terólad, törvényidről és kötelességeinkről mily gyakran megfeledkeztünk.

Ezért imádkozunk hozzád e perczen is, s jószágodban és szeretetedben bizva, ezért kérünk: tisztítsd meg sziveinket; nyugtasd meg s csillapítsd lelkiismeretünk hullámozó tengerét; erősítsd jobb elhatározásunkat; szenteld meg gondolatainkat. — Miként eddig vezérelted s védelmezted: jövőben is vezérelj, védelmezd atyai szereteteddel azon gyermekeidet is, kik hitükről most ez első alkalommal nyílt vallomást tettek. Erősítsd őket e hitben, támogasd rendeltetésükben, nemesítsd érzelmeikben, szenteld meg lelkükben s cselekedd, hogy mindannyian méltó vendégei legyünk a szeretet asztalának most és egész életünkben. Amen.

(Confirmálóknak.)

Válaszszatok ma magatoknak Istent, a kit tiszteljétek, — én és az én házám tiszteljük az Urat (Józs. 24. 14.) — Mi tégedet választottunk és választunk, mennyei jó Atyánk! Tégedet, kinek gondviselő jóságát

és szeretetét már eddig is tapasztaltuk sziveinkben, kinek jelenlétét már eddig is éreztük lelkünkben, szózatát hallottuk lelkiismeretünk szózatában. Tégedet, a kiról tudjuk, hogy habár a különböző népek, különböző néven, nyelven s felfogások szerint imádnak tégedet, ámde azért a te lényed nem változik s a te szereteted az emberek fiaihoz és leányaihoz meg nem szünik soha; kiról tudjuk, hogyha nem téged választanánk is, — mégis csak te lennél a mi egyedül igaz Istenünk.

Atyánk, légy és maradj velünk ezután is, vezérelj és segélj az életnek göröngyös utain, hogy ma tett fogadásunkhoz hivek maradva, nagy Mesterünk példáját követve, erényeit gyakorolva: — méltó gyermekeid legyünk itt e földön és ott ama más hazában. Amen.

(Férfiaknak.)

Akkor nagy hirtelenséggel lön az égből, mint sebes szélnek zugása, s betölté az egész házat. — Atyánk, Istenünk, — áraszd szét rajtunk is, egyházunkban és otthonainkban, künn a természetben és benn szívünk templomában a te lelkednek erejét, szózatod hatalmát — — hogy annak hatása alatt élve, járva és cselekedve, hirdessük és gyakoroljuk mindig és mindenütt vallásunk jézusi elveit és igazságait nemesen és lelkesülten, buzgósággal s áldozatkészséggel, a magunk és embertársaink boldogítására, nagy neved dicsőségére. Amen.

(Nőknek.)

És megtelének mindnyájan szentlélekkel s kezdének szólni, a mint a lélek inditá szólniok. Atyánk, Iste-

nünk! *tölts be minket* is a te szentlelkeddel, hogy attól ihletve, vezetve: beszédeink mindig az igaz léleknek beszédei, cselekedeteink mindig a tiszta szív, az isten-és emberszeretet cselekedetei legyenek, s mint ilyenek hirdessék, terjeszszék a te országodat — a boldogság s lelki béke mennyországát. Amen.

